

УДК 1(091)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.11>

СОЦІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ МІФУ Б. МАЛИНОВСЬКОГО

Олександра Легеза

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин, кафедра філософії
пр. Гагаріна, 72, 49000, м. Дніпро, Україна*

У цій статті розглядається міфологічна концепція британського мислителя Броніслава Малиновського, одного із представників соціологічного напрямку міфологічного дискурсу. Була розглянута специфіка міфу як соціального явища, а також досліджено основні функції такого феномена і встановлена його значущість для людини і людства загалом. Було визначено, що Броніслав Малиновський розглядає міф, пов'язуючи його із формуванням соціальної реальності і критикує підходи, які зводять міф до простого пояснення явищ природи, таким чином спрощуючи його. До того ж Броніслав Малиновський наголошує на тому, що міф і культура нерозривно пов'язані, і неможливо розглядати міф як такий, відірваний від соціокультурних явищ. Мислитель визначає міф як невід'ємний елемент культури, який завжди необхідно брати до уваги, говорячи про соціальний простір існування людини. Також зазначено, що міф як такий є причиною появи і джерелом моральних та соціальних норм у суспільстві. Було встановлено, що у своїх роботах Броніслав Малиновський приписує міфу дві основні функції, обидві вони – соціальні. Перша функція міфу – створення прецеденту, який закріплює певну соціальну установку і затверджує її правомірність для суспільної групи. Друга функція міфу – регулювання соціальних норм, адже міф не лише створює ці норми як такі, але і регулює їх подальше функціонування відповідно. Було встановлено, що, беручи до уваги вищеперераховані функції міфу, для Броніслава Малиновського цінність міфу визначається насамперед його значимістю для соціальної групи, для якої він є актуальним, тобто критерії оцінки такого феномена можна визначити як виключно соціальні. Було виявлено, що для мислителя міф не є пережитком архаїчного суспільства і продовжує впливати на людське життя навіть у сучасному світі. Детально розглянувши концепцію міфу Броніслава Малиновського, було зроблено висновок, що міф для мислителя – це необхідний елемент соціального життя людини, який супроводжує її протягом усієї історії її існування.

Ключові слова: Броніслав Малиновський, філософія, міф, міфологічний дискурс, історія філософії.

Постановка проблеми. Броніслав Малиновський є одним із важливих представників міфологічного дискурсу ХХ ст., оскільки він пропонує концепцію, яка представляє міф як комплексне соціальне явище. Він різко відмежовується від підходів, що, на його думку, дуже спрощують значущість міфу або розглядають його поза культурним виміром. Він розглядає міф як основу соціальної реальності, у межах якої існує людина, оскільки саме завдяки міфу стає можливим утворення соціальних та моральних порядків і традицій, які дають змогу людині впорядкувати своє життя та визначити основні орієнтири. Отже, погляд Б. Малиновського на проблему міфу є досить цікавим і являє інтерес із позиції дослідження підходів до визначення феномена міфу у межах міфологічного дискурсу ХХ ст.

Огляд літератури. Насамперед деякі дослідники приділяють увагу теорії Броніслава Малиновського, розглядаючи створену ним концепцію міфу у контексті міждисциплінарної проблематики. До таких науковців можна віднести Р. Лейтона [1] та Р. Джойса [2].

Крім того, є низка дослідників, для яких теорія Броніслава Малиновського є лише складовою частиною загального міфологічного дискурсу. До них можна віднести таких як: І. Фрис [4], О.М. Лозова [5] та Дж.С. Дженсен [6].

Нарешті, певні дослідники розглядають теорію Броніслава Малиновського як одного із представників суто соціологічного напрямку у міфологічному дискурсі. До таких дослідників належить Д.Ю. Судин [3].

Мета статті – розглянути міфологічну концепцію Броніслава Малиновського, визначаючи її основні риси і специфіку, а також дослідити функції міфу.

Виклад основного матеріалу. Броніслав Малиновський є представником соціальної теорії міфу і у своїх роботах він перш за все наголошує на соціальній функції такого культурно-релігійного явища. Разом із тим він убачає у міфі фундаментальний і важливий для всього людства феномен і стверджує, що міф є невід'ємним елементом людської культури. З цього також випливає, що дослідник відкидає досить популярне трактування міфу як пояснення природних явищ, про які архаїчна людина іще не має уявлення. Для нього, навпаки, міф є комплексним феноменом, який виконує низку важливих функцій у суспільстві (не лише у первісному, але і у сучасному також). Висловлюючи свою точку зору щодо природи міфу, дослідник полемізує не лише із представниками еволюціоністських теорій, але і з прихильниками психоаналітичної традиції, які повністю відкидають культурний контекст і беруть до уваги виключно специфіку людської психіки, яка і породжує міфи. Б. Малиновський частково засуджує подібний підхід, який наголошує на тому, що людина повинна повернутись спиною до «природи, історії та культури» (переклад мій – О.Л.) [7, с. 77], аби пояснити феномен міфу. Це не дивно, адже для дослідника важливий саме зв'язок міфу і культури, і міф насамперед розглядається як культурний феномен, тому не можна зводити його суто до внутрішніх переживань. Також важливо зазначити, що у своєму аналізі феномена міфу Б. Малиновський спирається здебільшого саме на архаїчне суспільство, і розглядає міф у тісному зв'язку із тими часами, коли міфи як такі тільки почали народжуватись.

Розпочнемо із визначення міфу у концепції Б. Малиновського. Одразу варто зазначити, що мислитель особливо підкреслює соціальні функції міфу [6]. Так, на думку мислителя, «міф – це історичний виклад однієї із тих подій, які раз і назавжди підтверджують істинність певного роду магії» (переклад мій – О.Л.) [8, с. 64], а от думку стосовно того, що міф є «дикарською спекуляцією на тему походження речей» [8, с. 64] або «результатом споглядання природи» [8, с. 64] дослідник, навпаки, різко відкидає. Іншими словами, міф – це розповідь про «перше чудо магії» [8, с. 64], але тут Б. Малиновський також додає, що йдеться не лише про магію, але і про «будь-яку форму соціальної влади або соціального домагання» [8, с. 64]. Тобто за допомогою міфу певним явищам надається важливий прецедент, оповідь про те, як вони стають реальними, і сам міф тому також є реальним. Міф – це не просто наратив, історія про певних істот, міф – це «реальність, що проживається» [7, с. 78], оскільки він є «справжньою причиною появи моралі, соціального групування, обрядів та звичаїв» [7, с. 85]. Міф в архаїчному суспільстві не пояснює щось, як нині вважає багато дослідників, а стверджує, надає людині впевненість у тому, що певні явища є насправді реальними. На думку дослідників творчості Б. Малиновського, «міф подає взірці моральних цінностей, а також магичних вірувань» [4, с. 378]. Також дослідники підкреслюють, що міф для Б. Малиновського насамперед «обґрунтовує устрій суспільства, його закони, моральні цінності» [5, с. 2]. Міф, таким чином, є певним витлумаченням наявних соціальних норм, допомагає людині розпізнати схему їхнього утворення і збагнути їхню сутність.

Якщо поглянути на міф поглядом Б. Малиновського, можна побачити, що він поєднує його сакральність із суто соціальними функціями. Міф стає водночас і фундаментальним та необхідним явищем у житті кожної людини, і потужним соціальним регулятором. Міф – це повернення до найпершого випадку, коли та чи інша подія сталася із людиною, а ніщо не заспокоює так, як розуміння того, що певні явища є цілком нормальними, і саме міф надає людині впевненість у цьому.

Варто також зазначити, що хоча мислитель і називає міф живою реальністю, все ж у його концепції функціоналістський підхід превалює над усіма іншими, а тому цінність міфу визначається його значимістю для соціальної групи, для якої він є актуальним. Це, з одного боку, визначає міф як важливий компонент людського життя, але, з іншого боку, його значимість стає соціальною, а не індивідуальною, і міф здебільшого реалізується у межах соціального простору.

Це, своєю чергою, підводить нас до функцій, які згідно з уявленнями Б. Малиновського виконує міф. Варто одразу сказати, що дослідники творчості Б. Малиновського погоджуються із тим, що той факт, що мислитель виділив саме соціальний контекст у проблемі міфу, є надзвичайно важливим [2, с. 233]. Тому і не дивно, що обидві функції міфу – соціальні.

Перша функція міфу, яку можна визначити, – затвердження наявного соціального порядку та надання необхідних прецедентів. Так, на думку самого Б. Малиновського, функція «міфу полягає у тому, щоб затвердити традицію та наділити її більшою владою» [7, с. 122]. Сам мислитель називає міф виправданням реальності «через прецедент» [7, с. 122] і наголошує, що міф «підтверджує наявний соціальний порядок» [7, с. 122]. Називаючи міф «побічним продуктом» [7, с. 122] соціального устрою та морального закону, Б. Малиновський раз у раз підкреслює значущість міфу для суспільства і наголошує на нерозривному зв'язку міфічного із соціальним. Власне, для нього все, що продукує міф, і є соціальним.

Так, наприклад, аналізуючи групи міфів, він виокремлює соціальні аспекти, які такі міфи затверджують у свідомості людини. Він визначає міфи про походження людини як міфи, що надають інформацію про устрій суспільства, а також виділяє групи міфів, що стосуються культурних змін (міфи про започаткування певних звичаїв, розвитку культурних явищ та походження соціальних інститутів). Тобто всі міфи так чи інакше проголошують існування певних соціальних устоїв, роблять їх доцільними і правомірними для всіх членів соціальної групи. Міф має показати, що певні елементи соціального життя мають під собою необхідне підґрунтя, тобто затверджують їх валідність та необхідність.

Таким чином, перша функція міфу полягає у тому, щоб надати людині необхідне підтвердження того, що наявні порядки і соціальні звичаї цілком виправдані. Міф тут відіграє роль соціального гаранту для людини, яка прагне упевнитись у тому, що все, що відбувається всередині її соціальної групи, відбувається належним чином.

Друга функція міфу – соціальна регуляція. Іншими словами, міф не лише показує прецедент і підтверджує актуальний соціальний порядок, але і регулює цей порядок. Як стверджує сам дослідник, «прецедент, його закон та мораль, що були створені у міфі <...> керують соціальним життям туземців» [7, с. 103]. Більше того, на думку Б. Малиновського, міф завжди створюється «для виконання певної соціальної функції» [7, с. 102]. Тобто міф одночасно і виступає гарантом правомірності соціальних функцій, і регулює їх.

Подібна функція цілком зрозуміла, адже міф і є тим найпершим явищем соціальної дії, яка потім продовжує відтворюватись у суспільстві. Перебуваючи у тісному зв'язку із соціальною реальністю, міф одночасно визначає і принципи, за якими така реальність має функціонувати, і які правила мають виконувати ті, хто існує у її межах.

Таким чином, можемо резюмувати, що міф «не може бути неупередженою, тверезою історією» [7, с. 102], тобто не може існувати незалежно від соціуму, для якого він є актуальним. Так, на думку мислителя, «між словом, міфами, священними сказаннями племені, з одного боку, і ритуальними діями, моральними установками, соціальною організацією і навіть практичною діяльністю – з іншого, існує тісний зв'язок» [7, с. 72]. Його функції є надзвичайно важливими для людей, оскільки саме міф надає належного вигляду соціальній реальності, у межах якої існують індивіди, так само як і визначає принципи, за якими має функціонувати кожне окремо взяте суспільство.

Міф у концепції Б. Малиновського – явище необхідне і важливе для людства загалом і запорука існування соціального порядку. Сам мислитель називає його «життєво важливим складником людської цивілізації» [7, с. 79] і «прагматичним уставом ... моральної мудрості» [7, с. 79]. Тобто суспільство без міфу неможливе, фактично можна зробити висновок, що міф і є тією силою, яка забезпечує людському суспільству належне функціонування і існування, надаючи такі бажані для людини гарантії того, що соціальні порядки влаштовані правильним чином.

Крім того, важливо зазначити, що низка дослідників, як і сам автор, подекуди наголошують на актуальності таких функцій міфу не лише для архаїчних культур, але і для сучасності. Так, наприклад, Лейтон [1, с. 1] стверджує, що згідно з концепцією Б. Малиновського, є зв'язок між міфом та сучасною людською поведінкою. Інший дослідник творчості цього мислителя наголошує, що «як у примітивних народів, так і у сучасних існують міфи, які виконують однакові функції» [3, с. 73].

Сам Б. Малиновський, коментуючи значущість міфу, каже про те, що він «є невід'ємним елементом культури загалом» [7, с. 122]. Цікаво, що в одній зі своїх робіт він проводить паралель між міфом у архаїчних народів і вірою християн у Бога. Так, він пише, що «міф для дикуна – це те ж саме, що і для віруючого християнина біблійна історія про Створення світу, гріхопадіння, самопожертву Ісуса Христа» [7, с. 78], називаючи ті сакральні історії, що існують у сучасному суспільстві, і які мали значний вплив на формування моральних та соціальних норм, такими ж за значимістю, якими є і міфи для дикуна. Іншими словами, можна сказати, що у сучасному суспільстві наявні сучасні міфи (тому що, хоча Б. Малиновський не використовує безпосередньо цей термін, він наголошує на ідентичності функцій та сакральності таких історій). Зрештою, кожне суспільство породжує свої міфи, і сучасне суспільство не стало винятком. Подібні умовиводи цікаві також тому, що, на відміну від, скажімо, К.Г. Юнга [9], який саме через схожість концептів та патернів обґрунтовує природу міфу як прояв колективного несвідомого, Б. Малиновський вбачає у такому повторенні потяг до соціальної регуляції суспільства. Тому можна сказати, що для цього мислителя людина як носій міфу насамперед істота соціальна.

Важко надати однозначну оцінку теорії Б. Малиновського, тому що він справді підкреслює значущість міфу у житті людини і критикує підходи, які надто сильно спрощують це явище. Водночас міф у мислителя – це явище здебільшого соціальне і всі функції, які міф виконує у суспільстві, – також соціальні. Такий підхід дещо нівелює цінність міфу як сакрального явища, що супроводжує людину із часів її появи у світі. Отже, така концепція є важливим елементом міфологічного дискурсу ХХ ст., що показує міф у його тісному зв'язку із соціальним простором існування людини.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що Б. Малиновський є одним із важливих представників міфологічного дискурсу у ХХ ст., який запропонував розглядати міф з огляду насамперед на його соціальну значущість для людини. Він вважає міф і культуру нерозривно пов'язаними і визначає цінність міфу саме через його культурно-соціальні

характеристики. Разом із тим мислитель підкреслює значущість міфу для людства загалом як феномена, який супроводжував людину від самої її появи у цьому світі. Він виділяє дві основні функції міфу. Перша полягає у тому, що міф слугує прецедентом і гарантом певних соціальних норм, і людина за допомогою міфу має змогу зрозуміти правомірність і доцільність тієї чи іншої соціальної поведінки. Друга функція міфу полягає у тому, що він є соціальним регулятором, адже не лише створює певні норми, але і регулює їх доцільне функціонування у суспільстві. Таким чином, для Б. Малиновського міф – це явище перш за все соціального характеру, що надає необхідні соціальні орієнтири людині. Окрім значущості міфу у період архаїки, Б. Малиновський також зауважує його необхідність для людини сучасної, що свідчить про те, що міф для дослідника не є пережитком минулого, а радше явищем, яке поступово трансформується і набуває форм, актуальних для людини протягом усього часу її існування.

Список використаної літератури

1. Layton R. Who Needs the Past? Indigenous Values and Archaeology. London : Routledge, 2012. 240 p.
2. Joyce R. The Myth of Morality. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 249 p.
3. Судин Д.Ю. Соціологічні теорії міфу: основні концепції та їх представники. *Вісник Львівського університету*. 2010. № 4. С. 69–76.
4. Фрис І. Міфологічні концепції ХХ ст.: огляд проблеми. *Київські полоністичні студії*. 2012. № 19. С. 377–382.
5. Лозова О.М. Міф як первинна метамова суспільної свідомості: огляд проблематики. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. 2010. № 13 (1). С. 18–21.
6. Jensen J.S. Myths and Mythologies: A Reader. London : Routledge, 2016. 416 p.
7. Malinowski, B. Myth in Primitive Psychology. *Magic, science and religion and other essays*. Glencoe, Illinois : The Free Press, 1948. Pp. 72–124.
8. Malinowski B. Magic, science and religion. *Magic, science and religion and other essays*. Glencoe, Illinois : The Free Press, 1948. Pp. 1–71.
9. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов. Минск : Харвест, 2004. 400 С.

B. MALINOWSKI'S SOCIAL CONCEPT OF MYTH

Oleksandra Legeza

Oles Honchar Dnipro National University,

Faculty of Social Sciences and International Relations, Department of Philosophy

Haharina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine

The presented article deals with Bronislaw Malinowski's concept of myth. The study aims to analyze the specifics of myth in Malinowski's works as well as to identify the functions of myth and its role in human life. The author of the paper argues that for Bronislaw Malinowski, myth is a social and cultural phenomenon. In addition, Bronislaw Malinowski emphasizes that myth is not only an essential element of culture, but also is a source of all social and moral norms in society. According to Bronislaw Malinowski, it is impossible to analyze myth as only a primitive explanation of nature or historical events since such an approach simplifies the complex essence of myth. Instead, myth is intimately connected to the social and cultural dimensions of human life and cannot be separated from them and presented as a pure creation of a human mind. Considering the functions of myth, Bronislaw Malinowski describes two of them. The first one is that myth creates a precedent about a certain event in social life and thus assures the one that this

event is absolutely natural and justified. The second function of myth is the regulation of the social order, which means that myth does not only create an important precedent about the event or tradition but controls the social life of people as well. Bronislaw Malinowski argues that myth is an essential element of human life since it provides the connection between the individual and the social norms, and is a living culture itself. The author of the article claims that for Bronislaw Malinowski, the role of myth in contemporary society is no less important than it was in primitive society because even though the forms of myth change, its patterns and core functions still remain the same. The author of the paper comes to the conclusion, that Bronislaw Malinowski prefers social approach in order to define the essence of myth, and focuses on the social functions and significance of myth, presenting it rather as a core element of human society than a product of the human reason or unconsciousness.

Key words: Bronislaw Malinowski, myth, mythological discourse, philosophy, history of philosophy.